

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Kimliği / Article Id: HS-2025-02

Bekir SARIYILDIZ

(Sorumlu Yazar / Corresponding Author)

bekir.sariyildiz@giresun.edu.tr

Giresun Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Giresun, Türkiye

Department of History, Faculty of Arts and Sciences, Giresun University, Giresun, Türkiye

Ordu ve Çevresinin Türk Tarihi Hakkında Bilgi Veren Orta Çağ Tarihi Kaynaklarının Genel Bir Değerlendirmesi

A General Evaluation of the Medieval Historical Sources Providing Information about the Turkish History of Ordu and Its Surroundings

Öz | Ordu, Orta Çağ dönemine Doğu Roma hakimiyeti altında girmiştir. Doğu Roma'nın Sasaniler ile mücadelesi, ve sonrasında Sasanilerin ortadan kalkması ile Ordu'nun güney topraklarında Emevi ve Abbasi faaliyetlerini görmek mümkündür. Malazgirt zaferi ile birlikte Anadolu gibi Ordu toprakları da Türklere kapılarını açmış ancak bölgenin kıyı havzasının Türk yurdu haline gelmesi üç asır sonra tamamlanmıştır. Türklerin Anadolu'ya hâkim olduğu bu dönemde, Ordu, Trabzon Rum Devleti'nin hakimiyeti altında olduğu gibi Mengüçlüler, Danişmendiler ve Türkiye Selçuklularının faaliyetlerini Ordu havzasında görmek mümkündür. Moğol istilası ile birlikte Anadolu'da başlayan kargaşa, Ordu'daki Türk varlığı için olumlu bir süreci başlatmıştır. Moğol istilasının zayıfladığı yıllarda Eratnalılar ve Kadı Burhaneddin'in bölgede etkileri görülürken, 14. asrın başlarında Bayramlılar, Ordu merkezli bir beylik kurmuştur. Osmanlıların Ordu havzasına geldiği dönemde, Ordu'nun güney bölgelerinde ise Akkoyunlular ve Karakoyunlular faaliyet göstermektedir. Ordu ile ilgili zikredilen bu siyasi sürece dair bilgilere döneme ait Grek, Ermeni, Gürcü, Bizans, Türk, Süryani ve Araplara ait tarihi kaynaklarda bulunan kayıtlarda ulaşılmaktadır. Bu sebeple Ordu'nun Orta Çağ dönemi hakkında yapılacak çalışmalarda başvurulacak kaynakları tanımak, bölge tarihi araştırmalarına önemli katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler | Ordu, Türkler, Selçuklular, Orta Çağ, Tarihi Kaynaklar.

Abstract | Ordu entered the Medieval period under the rule of the Eastern Roman (Byzantine) Empire. With the Byzantine Empire's conflict against the Sassanids and the subsequent collapse of the Sassanid state, Umayyad and Abbasid activities began to appear in the southern territories of Ordu. Following the Battle of Manzikert, the lands of Ordu, like the rest of Anatolia, opened their doors to the Turks; however, the process of transforming the region's coastal basin into a Turkish homeland was only completed three centuries later. During the period of Turkish domination over Anatolia, although Ordu was under the control of the Empire of Trebizond, the activities of the Mengüçkids, Danişmendids, and the Seljuks of Rum were also evident in the Ordu region. The Mongol invasion initiated a period of turmoil across Anatolia, which in turn marked the beginning of a favorable phase for the Turkish presence in Ordu. As the Mongol power waned, the influence of the Eretnids and Kadı Burhaneddin became apparent in the region, and in the early 14th century, the Bayramlı principality was established with Ordu as its center. During the period of Ottoman expansion into the Ordu region, the southern parts of Ordu witnessed the presence of the Aq Qoyunlu and Qara Qoyunlu Turcoman confederations. Information regarding this political history of Ordu can be found in historical sources of the period written in Greek, Armenian, Georgian, Byzantine, Turkish, Syriac, and Arabic. Therefore, identifying and understanding these sources is essential for research on the medieval history of the Ordu region and contributes significantly to regional historical studies.

Keywords | Ordu, Türk, Seljuk, Middle Ages, Historical Sources.

Etik Kurul Onayı | Ethics Committee Approval

Bu çalışma yalnızca tarihsel doküman analizine dayandığı için etik kurul izni gerekmemektedir. This study is based solely on historical document analysis and does not require ethics approval.

Hakem Değerlendirmesi | Peer-review

Dış bağımsız ve çift kör Externally and double-blind peer-reviewed

Çıkar Çatışması | Conflict of Interest

Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. The author has no conflicts of interest to declare.

Finansal Destek | Funding

Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. The author declared that this study has received no financial support.

Bu makale, intihal tespiti amacıyla iThenticate yazılımı ile taranmıştır.

This article has been screened for plagiarism using iThenticate software.

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC 4.0) kapsamında lisanslanmıştır.

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Atıf

Sariyıldız, B. (2025). Ordu ve Çevresinin Türk Tarihi Hakkında Bilgi Veren Orta Çağ Tarihi Kaynaklarının Genel Bir Değerlendirmesi. *Histosophia*, 1, 9-14.

Citation

Sariyıldız, B. (2025). A General Evaluation of the Medieval Historical Sources Providing Information about the Turkish History of Ordu and Its Surroundings. *Histosophia*, 1, 9-14.

Giriş

Ordu, Orta Çağ boyunca Doğu Roma, Selçuklu, Trabzon Rum Devleti, Mengüçlü, Danişmendli ve Türkiye Selçukluları, Moğol istilası ve Eratnalılar, Kadı Burhaneddin, Ordu merkezli kurulan Bayramlı Beyliğine ve son olarak Osmanlılara ev sahipliği yapmıştır. Yaklaşık bin yıllık bu dönem boyunca bölge tarihi hakkında önemli bilgiler sunan, farklı dillerde yazılmış birçok kaynak bulunmaktadır. Bunların başında, ilk çağlardan itibaren Karadeniz bölgesine yerleşen Türkler hakkında kıymetli bilgiler içeren Ermeni ve Gürcü kaynaklarının yanında Grek, Bizans, Türk, Süryani ve Arap kaynakları öne çıkan önemli tarihi kaynaklardır. (Tellioglu, 2004, ss. XII-XXX)

Orta Çağ Tarihi kaynaklarına baktığımızda doğrudan bir bölgeye yönelik bilgiler veren kayıtlar oldukça azdır. Ordu ve çevresinin Orta Çağ tarihini ilgilendiren kaynaklar içerisinde, Kavimler göçü ve Roma'nın doğu ve batı olarak ikiye ayrılmasından, İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethine kadar olan geçen yaklaşık bin yıllık süreci etkileyen olaylar hakkında bilgi bulunanlar esas alınmıştır. Bu hususta önümüze çıkan pek çok kaynak bulunmaktadır. Kaynaklar içerisinde bölgenin Türk tarihi hakkında bilgi verenler bir süzgeçten geçirilerek, bölgenin Türk yurdu haline gelmesi hakkında bilgi veren kaynaklar tanıtılmaya ve konu ihtivasi hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Bu hususta en Ordu ve çevresindeki Türk tarihi dediğimizde eski çağlarda bile bölgede Türk varlığının izleri kaynaklarda görüldüğü üzere arkeolojik çalışmalar ile her geçen gün bölgedeki Türk varlığı hakkında daha önemli bulgulara rastlanılmaktadır. Bu hususta Ordu ve çevresinin bilgi gelişiminin devam ettiği Eski Çağ tarihinden bahseden ancak esas konusu Orta Çağ tarihinde bölgedeki Türklerden bahseden kayıtlarda çalışmamız içerisinde yer bulmuştur.

Gürcü ve Ermeni Kaynakları

Ordu havalisi hakkında bilgi veren ilk Orta Çağ kaynağı, Gürcü kaynakları içerisinde yer alan K'art'lis Chovreba'dır (Gürcistan Tarihi). Gürcistan Tarihi, 18. Yüzyılda Gürcü kralı Vakhtang'ın emri ile toplanarak anonim bir yıllık haline getirilmiştir. Eskiçağlardan 1469 yılına kadar olan kısmı 1849'da M. Brosset tarafından Saint Petersburg'da Fransızca olarak yayımlanmıştır. Anonim yıllığın eskiçağlardan 1212'ye kadar olan kısmının N.A. Andreasyan tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Gürcistan Tarihi, Selçukluların Kafkasya'ya gelmesi ve buradaki hareketleri dışında, Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesi ve Türkiye Selçukluları faaliyetleri ve Karadeniz tarihi ile ilgili önemli bilgiler içermektedir. Gürcistan hakkındaki en önemli kaynak olarak kabul edilen yıllık, Kıpçaklarla başlayan Türk-Gürcü ilişkileri hakkında verdiği bilgiler açısından oldukça kıymetlidir. Makedonyalı İskender'in doğu seferi sırasında Çoruh nehri boylarında karşılaştığı Kıpçaklar hakkındaki temel bilgi kaynağı olan Gürcistan tarihi, Kimmer ve İskit yerleşmelerinin yanında ilkçağda bölgede yaşayan topluluklar hakkında verdiği bilgiler ve Selçuklu-Gürcü ilişkileri Oğuzların batıya göçünün Anadolu'da yaşayan Hıristiyan halklar üzerindeki etkisi ve Osmanlılara kadar bölgedeki Türk teşekkülleri hakkında verdiği bilgiler açısından önem kazanmaktadır. (Brosset, 2003, s. 412; Turan, 2008, ss. 299-300)

11. yüzyılın sonlarından 12. yüzyılın ilk yarısına kadar yaşamış rahip Mateos'un yazdığı vakayiname, 952 yılından itibaren verdiği bilgiler, Mateos'un öğrencisi olduğu tahmin edilen Grigor adlı bir papaz tarafından 1163 yılına kadar ulaştırılmıştır. Türklerin Anadolu'ya gelmesiyle ilgili en önemli Ermeni kaynağı olan Mateos'un vakayinamesi, Çağrı Bey'in 1018 yılında başlayan seferlerinden 1136 yılına kadar gelişen olaylar hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Vakayiname 1850 yılında yayınlanmış, 1858 yılında ise Dulaurier tarafından Fransızca'ya tercümesi yapılmıştır. Müellfin öğrencisi Papaz Grigor'un tuttuğu kayıtların eklenmesiyle birlikte Hrand D. Andreasyan tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Urfalı Mateos'un tuttuğu kayıtlar, Çağrı Bey'in Kafkaslara ve Anadolu'ya düzenlediği seferlerle birlikte önem kazanmaktadır. 1048 yılından itibaren Doğu Anadolu'da başlayan Bizans-Selçuklu mücadelesi hakkında önemli bilgiler veren Mateos, Danişmentlilerin Anadolu'daki faaliyetleri, Danişmentlilerin diğer Türk beylikleriyle, Bizans ve Haçlılarla ilişkileri hakkında önemli bilgiler kaydetmiştir. (Urfalı Mateos, 2000, s. 225; Turan, 2008, ss. 300-305)

Stephannos Orbelian (Etienne Orpelian) tarafından kaleme alınan Sünik (Karabağ) Vilayeti Tarihi'dir. Eser Anadolu Türk tarihi açısından oldukça önemli bilgiler içermektedir. Ele aldığı

konuların esasını Ermenistan ve Gürcistan'da meydana gelen olayların oluşturduğu bu eserin Orta Çağ Türk Tarihi açısından önemi ise Melikşah'ın, Ermenistan'a girişi, Alparslan'ın Kars'ı geri alması, Gürcistan'ın dışa açılımlında Kıpçakların rolü, Trabzon Rum Devleti'nin kuruluşu ve Moğol istilasının Doğu Anadolu'daki Hristiyan topluluklara etkisi gibi olaylar hakkında verdiği bilgilerdir. (Stephannos Orbelian, 1864-1866, ss. 172-173)

XIII. Yüzyıl Ermeni müellifleri içerisinde önemli bir yere sahip olan Müverrih Vardan'ın Cihan Tarihi adlı bir eseri, 889-1269 tarihleri arasında Anadolu'da gerçekleşen olaylar ve Anadolu'nun fethi dönemi ilgili önemli bilgiler vermektedir. Malazgirt Savaşı öncesindeki dönemde vuku bulan olaylar hakkındaki bilgileri, Çağrı Bey'in batı seferleri ve Danişmentlilerin Haçlılarla mücadeleleri olaylarında görülen kronolojik yanlışların yanında olaylarda şahısların isimlerinin farklı olmasıdır. Moğol istilasına tanıklık eden müellif, bu dönemde Türklerin Anadolu'daki faaliyetleri hakkında kıymetli bilgiler kaleme almıştır. Eser, Moğol istilası hakkında verdiği bilgilerle, Gürcistan ve Doğu Anadolu bölgesinde Türk kaynaklarında eksik kalan kısımları tamamlamaktadır. E. Dulaurier tarafından Fransızca'ya tercüme edilen Cihan Tarihi, M. K. Ayas tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. 1937 yılında Hrand D. Andreasyan, Müverrih Vardan'ın tarihini tekrar yayımlamıştır. (Müverrih Vardan, 2017; Tellioglu, 2004)

Aknerli Grigor'un Okçu Milleti Tarihi adıyla kaleme aldığı eser, 1240-1273 yılları arasında Moğolların Doğu Anadolu'daki faaliyetleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Karadeniz bölgesine yayılmaya çalışan Gürcülerin bu dönemde içinde buldukları siyasi, askeri ve sosyal ortamı ayrıntılı bir biçimde ele almıştır. Aknerli Grigor'un Okçu Milleti Tarihi adlı eseri Hrand D. Andreasyan tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. (Müverrih Vardan, 2017, s. 100)

Grek kaynakları

Grek kaynakları içerisinde Cedrebus tarafından başlayan çalışmaları sürdüren Ionnes Skylitzes, Michael Attalites ve Anna Kommena, XI. yüzyılın sonlarında Türklerin Anadolu'daki faaliyetleri ile ilgili önemli kayıtlar içermektedir. Genellikle bölge hakkında bilgi veren diğer tarihçilere göre olaylara bakış açısı daha zayıf olan Bizans tarihçileri, kendi açılarından bir zihniyet ve imparatorluk gururu ile Selçuklularla mücadeleleri kaleme almışlardır. Attalites'in 1034 yılından başlayan eseri 1080 yılına kadar gerçekleşen olayları anlatmaktadır. Malazgirt Savaşından sonra verdiği bilgiler oldukça önemlidir. (Mikhael Attaleiates, 2008, s. 55) Skylitzes, 811'den 1057 yılına kadar olan olayları anlatan bir kronik yazmıştır. Eserde zamanımıza ulaşmayan kaynaklardan bilgiler bulunmaktadır. Eserde 1071 yılından önce Türklerle Bizanslılar arasında gerçekleşen çatışmalar hakkında ayrıntılı bilgi bulunmaktadır. (Tellioglu, 2004, ss. XII-XXX)

Bizans kaynakları içerisinde önemli eserlerden biri Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'un kızı olan Anna'nın kaleme aldığı Alexiad'dır. Malazgirt Savaşı sonrası ve 11. yüzyılın sonlarında Türklerin Karadeniz bölgesindeki faaliyetleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. (Anna Kommena, 1996, s. 261)

1185-1204 arasında Bizans sarayında önemli mevkilere ulaşan Niketas Khoniates, Türklerle mücadele eden imparator Ioannes ve Manuel Komnenos dönemleri ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Kaleme aldığı olaylara tanıklık eden Khoniates, Selçuklu Sultanı Mesud döneminde Anadolu'nun siyasi durumu ve Bizans ile Danişmendli mücadeleleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. (Khoniates, 2004, ss. 69-98)

Devrinin en önemli bilgini ünvanını alan Mikhail Psellos, Bizans sarayında önemli mevkilerde bulunmuş ve zamanının şahit olduğu olaylarını ayrıntısıyla kaydetmiştir. II. Basileios'un 976 yılında tahta çıkışından 1077 yılına kadar olan dönemde, Bizans sarayında yaşanan olayların yanı sıra Selçuklu sultanı Alparslan'ın akınları ve Türk ilerlemesine karşı Karadeniz'deki durum ve bölgedeki Bizans kuvvetleri hakkında kıymetli malumat vermektedir. (Psellos, 1992, ss. 89-97)

Grek kaynaklarından Trabzon Rum Devleti saray tarihçisi Panaretos'un Kroniği 14. yüzyılda Karadeniz bölgesindeki Türkler ve Trabzon Rum Devleti hakkında verdiği bilgilerle önemli kazanmaktadır. Kronik, Komnenos hanedanından II. John ve III. Aleksios'un dönemlerinde Türklerin Orta ve Doğu Karadeniz'deki faaliyetleri hakkında tek bilgi kaynağıdır. 13. Yüzyılın sonlarında itibaren Ünye'den doğuya doğru ilerleyen Türk ilerlemesi, 1313 yılından itibaren Bayramlıların

Trabzon üzerine yaptığı akınlar, Komnenosların Bayramlılar ve Taceddinoğulları ile akrabalıkları ve Çepnilerle mücadeleler gibi konular eserin esas kaynaklarını oluşturmaktadır. (Panaretos, 2019, ss. 32-90)

Vazelon Aktaları, Sümela ve Peristera Manastır kayıtları, 13. ve 15. yüzyıllarda bölgenin sosyal ve ekonomik tarihi açısından kıymetli belgelerdir. Değirmendere Vadisi'nde bulunan Vazelon Manastır'ının kayıtları, 1927 yılında ünlü Rus tarihçi F. İ. Uspenski tarafından yayımlanmıştır. Vazelon kayıtları, Panaretos'un eserinin eksik kısımlarını tamamlamaktadır. Bu kayıtlardaki şahıs adları, bölgede yaşayan halk hakkındaki bilgiler, 15. yüzyılın başlarında bölgeye yoğun bir şekilde gerçekleşen Türk akınları neticesinde gelişen olaylar bağlamında, bölgenin siyasi olaylarını aydınlatmaktadır. (Keçiş, 2013, ss. 13-14)

İslam Kaynakları

İbn'ül Esir, İslam dünyasının ilk yıllarından 1231 yılına kadar olan dönemi hakkında bilgi veren eserini kaleme almıştır. Oğuz göçü ve Anadolu Selçuklularından bahseden El-Kâmil fi't-Tarih adlı eser, 1048 yılında Türklerin Karadeniz'e düzenledikleri seferlerden, Danişmendlilerin Anadolu'daki faaliyetleri, Gürcü Krallığı ile Türkiye Selçukluları arasındaki mücadeleler hakkında önemli bilgi vermektedir. Eser Gürcü kaynaklarını teyit etme açısından önem taşımaktadır. (İbnü'l Esir, 1987) Türkiye Selçuklularının Anadolu beyliklerini ortadan kaldırması, Anadolu siyasi birliğin sağlaması sürecinde yaşanan olaylar ile Celaledin Harzemşah ile Moğolların Doğu Anadolu'da ve Gürcistan'daki faaliyetleri ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. (Tellioğlu, 2004, ss. XII-XXX)

İbn Bîbî, El Evamirü'l-Ala'ye Fi'l-Umuri'l-Ala'ye adlı eserinde Türkiye Selçukluları ve Moğol hâkimiyeti dönemleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Eserde, Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkması ve Gıyaseddin Mesud'un İlhanlılara giderek Diyarbakır ve çevresini ikta almasına kadar geçen süreç içerisinde Türkiye Selçukluları tarihinin en önemli kaynağıdır. İbn Bîbî, divân kâtibi olduğu için eserinde resmî devlet belgelerini kullanmış, ve yaşadığı dönem hakkında detaylı bilgiler vermiştir. Kendisinden önceki dönem hakkında verdiği malumat yüzeysel ve kısadır. Kendi döneminde şahit olduğu ya da rivayet duyduğu olaylar, çoğunlukla Anadolu Selçukluları ve İlhanlı ilişkileri üzerinedir. Karadeniz bölgesinde Türkiye Selçukluları ile Trabzon Rum Devleti ve Gürcü Devleti mücadelelerini ayrıntılı bir şekilde kaydeden İbn Bîbî, Anadolu'nun siyasi, içtimaî, idarî, iktisadî ve kültürel durumu hakkında da önemli bilgiler kaydetmiştir. (İbn Bîbî, 2007, ss. 20-32)

İbn Bîbî'nin eserinden sonra Kerîmüddin Mahmud Aksarayî'nin Müsâmeret ül-Ahbâr adlı eseri, Anadolu Selçukluları hakkında bilgi veren diğer önemli bir kaynaktır. Aksarayî'nin, İlhanlı Devleti'nin Anadolu valisi Timurtaş'a takdim ettiği bu kaynak, Barthold tarafından ilim âlemine tanıtılmış ve 1928 yılında Fuat Köprülü tarafından neşredilmiştir. Müsâmeret ül-Ahbâr'da Hz. Muhammed'in hayatı, Hulefâ-i Raşidin, Emevi ve Abbasi halifeleri dönemi ile Büyük Selçuklular tarihi hakkında bilgilerin verildiği giriş bölümü, 13. yüzyılın ikinci yarısından Moğolların İlhanlı valisi Timurtaş'ın Anadolu'daki hakimiyetini sona ermesine kadar geçen dönemde Türkiye Selçukluları hakkında ayrıntılı malumat bulmak mümkündür. (Aksarayî, 2000, ss. 63-73)

Türkiye Selçukluları tarihine yönelik diğer önemli bir kaynak ise Anonim Selçukname'dir. II. Alâeddin Keykubad'a arz edilen bu eser, Aksarayî'nin yanı sıra Nişâpurî'nin rivayetlerini de içermektedir. Selçukluların soyu ve Büyük Selçuklu hükümdarları hakkında bir girişten sonra 1341 yılına kadar geçen dönemde Türkiye Selçukluları tarihinin en önemli kaynaklarından. Verdiği bilgiler ölçüsünde çağdaşı sayılacak eserlerden farklı bilgilere ulaşılmaktadır. (Anonim Selçukname, 2014, s. 43)

Ortaçağın en önemli seyyahlarından İbn Battûta, Arap Yarımadası, İran, Irak, Doğu Afrika, Kuzey Türk şehirleri, Doğu Asya, Çin, Hindistan, Endülüs, Mısır ve Suriye gibi pek çok ülkeye seyahat etmiştir. İbn-i Battûta'nın ziyaret ettiği ülkeler hakkında kaleme aldığı seyahatnâmesi, Türk tarihi açısından oldukça geniş bir Orta Çağ Türk tarihi bilgisine sahiptir. İbn Battûta'nın Anadolu'yu ziyaret ettiği yıllar oldukça hareketli ve önemli olayların yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde Moğol akınlarıyla sarsılan Türk devletleri Anadolu'da hakimiyeti Moğol valilerine devretmek zorunda kalmıştır. Bu siyasi değişiklik beraberinde birçok gelişmeyi ortaya çıkarmış, Anadolu'da Moğol

istilâsı çağı ve Türk beylerinin kendi aralarında mücadeleleri bu seyahatnamede detaylarıyla yer bulmaktadır. (İbn Battûtâ, 2004, s. 21)

1394 yılında Timuruların elinden kaçarak Kadı Burhaneddin'e sığınan Aziz b. Erdeşir-i Esterâbadî, *Bezm u Rezm* adlı eserini kaleme almıştır. 1398 yılında eserini tamamlayan Esterâbadî, Kadı Burhaneddin'in şahsiyeti ve faaliyetleri, Eretnalıların ortadan kalkması, Sivas ve çevresine hâkim olan Kadı Burhaneddin'in Osmanlı Devleti, Erzincan Emirliği ve Canik Beylikleri ile ilişkileri, Şarki Karahisar hâkimi Kılıç Arslan'ın Trabzon Rum Devleti ile ilişkileri, Moğollardan sonra Anadolu tarihi ve 14. yüzyılda Karadeniz'in siyasi ve sosyal yapısı hakkında önemli bilgiler vermektedir. *Bezm u Rezm* adlı 1928 yılında Fuad Köprülü tarafından tıpkı basımı yapılmış ve 1990 yılında Mürsel Öztürk tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. (Estarabadi, 1990, ss. 323-327; Tellioglu, 2004, ss. XII-XXX)

Diğer Kaynaklar

Yahudi bir tarihçi olan Gregory Abu'l Farac (Bar Hebraeus), yirmi iki yıl İlhanlı hükümdarı Hülagu'nun yanında kalmış 1292 yılına kadar ulaşan bir kronik kaleme almıştır. 12. yüzyılın sonuna kadar çoğunlukla İslam kaynaklarına da başvurduğu eserini 1297 yılında bitirmiştir. Abu'l Farac, eserinde Süryani, Arap ve Fars kaynaklarından yararlanmasından dolayı kısmen İslam yazarlarına benzetilmektedir. Yazarın naklettiği bilgiler çoğunlukla Türklerin Anadolu'daki ilk faaliyetleri hakkındadır. (Abu'l-Farac, 1999, ss. 301-302)

Ordu ve çevresinin 15. yüzyıl başındaki siyasi ve sosyal yapısı hakkındaki bilgi veren Ruj Gonzales de Clavijo'nun seyahatnamesi özel bir öneme sahiptir. Clavijo, İspanya Kralı tarafından Timur'a elçi olarak gönderilmiştir. Bu yolculuk esnasında kaydettiği notlarından öğrenildiği kadarıyla 15. yüzyılın başlarında Ordu kıyılarında Bizanslılar, Türkler, Ceneviz ve Venediklilerin birbirleriyle ilişkileri ve tarafların kendi aralarında mücadeleleri ile ilgili kıymetli bilgiler içermektedir. Clavijo'nun ilgisini çeken olayları detaylı anlattığı gibi dikkatini çekmeyen konularda yüzeysel ifade etmiştir. Clavijo'nun eserini Orta Karadeniz ve Ordu tarihi için özel kılan husus ise 15. yüzyılın başlarında Trabzon Rum Devleti'nin çevresindeki Türkler hakkında bilgilerin yalnızca seyahatnamesinde bulunmasıdır. (Clavijo, 2008, ss. 122-123)

Sonuç

Doğu Roma hâkimiyeti altında geçen dönemde Anadolu'daki Türkler hakkındaki bilgiler son derece sınırlı olduğu gibi Ordu havalisindeki Türkler hakkında bilgi yok ölçüsündedir. Orta Çağ'da Ordu ve çevresi hakkında bilgi veren kaynakların Türklerden bahsetmesi Selçukluların bölgeye geldiği yıllara rastlanmaktadır. Selçuklular, Anadolu'ya ulaşmasıyla bölgedeki Gürcü ve Ermeni kaynakları Türkler hakkında bilgiler vermeye başlamaktadır. Türklerin Anadolu'da ve Orta Karadeniz'de fütuhata devam ettirdiği dönemde, Arap ve Bizans kaynaklarının da Türklerle ilgili detaylı bilgiler verdikleri görülmektedir. Selçukluların Anadolu'yu fethi ve Türk beyliklerinin kurulmasıyla, Ordu ve çevresi hakkında kaynaklara önemli bilgiler kaydedilmiştir. Türklerin 13. Yüzyıldan itibaren Orta Karadeniz vadilerine ve sahillerine ulaşması, Türklerin Trabzon Rum Devleti'yle mücadelesi ve Türklerin kurduğu beylikler ile Ordu havalisi ile daha detaylı bilgiler bulmak mümkündür. Yine Moğol istilası zamanı ve sonrasında tutulan tarihi kayıtlara bakıldığında Ordu ve çevresindeki gelişen siyasi olaylar ve Canik havalisinde ilerleyen Türkler ile Trabzon Rum Devleti'nin Ordu havalisindeki mücadeleleriyle ilgili kayıtlarla, Orta Çağ'ın son yıllarına kadar Ordu ve çevresindeki Türkler hakkında bilgiye ulaşılabilmektedir.

Kaynaklar

- Aknerli Grigor. (2012). *Moğol Tarihi*, (H. D. Andreasyan, Çev.). Yeditepe Yayınevi.
Anna Kommena. (1996). *Alexiad*, (B. Umar, Nşr.). İnkılap Kitapevi.
Anonim *Selçukname*. (2014). (H. İ. Gök & F. Coşguner, Ter.). Atıf Yayınları.
Aziz B. Erdeşir-i Estarabadi. (1990) *Bezm u Rezm*, (M. Öztürk, Çev.). Kültür Bakanlığı Yayınları.
Brosset, M. F. (2003). *Gürcistan Tarihi*, (N.A. Andreasyan, Çev.), (E. Merçil, Haz.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Gregory Abu'l-Farac (Bar Hebraeus). (1999). *Abu'l-Farac Tarihi*, II, (E. A. W. Budge & Ö. R. Doğrul, Çev.). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İbn Bîbî. (2007). *Selçuknâme*, (M. H. Yınanç, Çev.). Kitapevi Yayınları.
- İbn-i Batûtâ Ebû Abdullah Muhammed Tancî. (2004). *İbn-i Batûtâ Seyahatnâmesi*, I, (A. S. Aykut, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- İbnü'l Esir. (1987). *El Kamil Fi't-Tarih Tercümesi*, (A. Ağırakca & A. Özeydin, Çev.). Bahar Yayınları.
- Keçiş, M. (2013). *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler 1204-1404*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kerîmüddin Mahmud Aksarayî. (2000). *Müsâmeret ül-Ahbâr*, (M. Öztürk, Çev.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mihail Psellos'un *Khronographia'sı*. (1992). (I. Demirkent, Haz.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mikhael Attaleiates. (2008). *Tarih*, (B. Umar, Çev.). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Müverih Vardan. (2017). *Türk Fetihleri Tarihi*, Post Yayinevi.
- Niketas Khoniates'in *Historiası (1195-1206)*. (2004). (I. Demirkent, Haz.). Dünya Yayıncılık.
- Ruj Gonzales de Claviyo. (2008). *Timur'un Hayatı, Kadiz'den Semerkand'a Seyahatler*, (Z. Ertan, Çev.). Pozitif Yayınları.
- Stephannos Orbelian. (1864-1866). *Histoire de la Siunie I-II*, (M.-F. Brosset, Nşr.). Académie impériale des sciences.
- Tellioğlu, İ. (2004). *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz Bölgesinde Türkler*, Serander Yayınları.
- Turan, O. (2008). *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat.
- Two Works on Trebizond/Michael Panaretos, Bessarion*. (2019). (S. Kennedy, Çev.), Cambridge Massachussetts.
- Urfalı Mateos Vekayi-Namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*. (2000). (H. D. Andreasyan, Nşr.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.